

Manca Erzetič

Ljubljana

UDK 821.163.6–1.09Kosovel S.:316.356.2:173

Srečko Kosovel, poezija in zorni kot družine: globalno, lokalno in individualno

Prispevek predstavlja recepcijo pojma družina in njene družbene funkcije ter izražanje globalnega, lokalnega in individualnega pomena pri pesnjenju in v intimnem življenju Srečka Kosovela na podlagi raziskav Elisabeth Lucas, Viktorja E. Frankla in Virginie Satir. Kosovel razume pojmovanje individualne *biti* in družine kot širšo (svet, človeštvo) ali ožjo (sorodstvo, narod) entiteto. Kosovelu je družina pomenila prostor, kjer je kultiviral individualnega duha in gradil trdne prijateljske odnose, od koder je opazoval zunanjo nevarnost (agresorja), ki je pritiskala na okupirani slovenski narod, in istočasno iskal rešitev, ki bi (za)ustavila proces propadanja zahodnega človeka, malega naroda in naposled človeštva.

The paper presents the reception of the concept of the family and its social function, as well as the expression of its global, local and individual meaning, in the poetry and personal life of Srečko Kosovel on the basis of research by Elisabeth Lucas, Viktor E. Frankl and Virginia Satir. Kosovel interprets the individual's existence and the family in both a wider (the world, humanity) and a narrower (kinship, nation) sense. To Kosovel, the family was a space in which he cultivated his spirit and built firm friendships, from where he observed the external danger or aggressor that pressurised the occupied Slovene nation and where, at the same time, he sought a way to halt the decline of Western man, the small nation and ultimately of mankind.

Dom – kraj življenja samopresežnosti človeškega bivanja

Nemška klinična psihologinja in logopedinja Elisabeth Lucas poskuša v svoji knjigi *Družina in smisel* definirati smisel družine, stanje posameznika v njej in kolektivno eksistenco¹ ter ob tem navaja, da imamo družino pogosto za zarodno celico vsega človeškega življenja, čeprav je središče življenja ter da »je najgloblja antropološka funkcija družine in temeljnega človeškega odnosa v družini [...] oblikovanje filtra za osebno kultiviranje iz zgodovinsko-kulturnega zaklada človeških izkušenj v okolju« (Lukas 1993: 217).

Zgoraj omenjena antropološka funkcija družine je na Kosovela delovala navdihujoče v več pogledih in odpirala polje za ustvarjanje poezije, na katero je vplivalo veliko dejavnikov; med drugim dva pomembnejša: vzhodna filozofija, ki temelji na družinskih vrednotah in daje družinski celici prioriteto v družbeni konvenciji, in pesnikovi družinsko-prijateljski odnosi. V svoji edinstveni poeziji se je miselno opiral tudi na nekatere bolj znane literate, filozofe in umetnike,² posebno bengalskega pesnika Rabindranatha Tagoreja in tako posredno črpal teze iz indijske kulture (hinduizma), ki jih je prilagodil času in prostoru.

---

1 E. Lucas izpostavlja mnenje avstrijskega nevrologa V. E. Frankla, ki je imel leta 1988 slavnostno predavanje na XII. mednarodnem kongresu o družini; da je družina kraj, kjer živimo samopresežnost človeškega bivanja.

2 Od ruskih in madžarskih konstruktivistov (Kandinski, Lissitzky, Nagy idr.), slovenskih umetnikov (Gregorčič, Murn, Černigoj, K. Jug, Martelanc idr.) vse do avtorjev svetovnih kanonov (Byron, Puškin, Goethe, Burns idr.)

Kosovel globalno – družina kot svet (transcendentno)

Virginia Satir v knjigi *Družina za naš čas* v poglavju Mir v človeku, mir med nama in mir med vsemi ljudmi predstavi družino v širšem sociološkem spektru, ki prikaže svet kot družino narodov, katero sestavljajo ljudje. »Te narode vodijo ljudje, tako kot vsako družino [...] Ustvarjanje miru v svetu je zelo podobno ustvarjanju miru v družini.« (Satir 1995: 289.) Kosovel je svet videl kot eno družino, pri čemer je bil pomemben tako sleherni človek kot razumevanje *človečanstva*.³ V pesmih je izpostavljala intimna občutja slehernika, ki jih zaznavamo bodisi iz okolice bodisi iz lastne nihilomelanholiije. V t. i. impresionistično fazo se uvršča tudi »baržunasta lirika«, ki jo je želel izdati v zbirki *Zlati čoln* in se navezuje na Tagorejevo delo *Sonar Tari* (The golden boat):

Kdor vzame po nesreči to knjigo v roko, naj se ne razočara nad baržunasto liriko, ki jo je pisal mladenič, od katerega sem se pravkar poslovil. Res je baržunasta lirika! [...] A današnji čas je tak, da se mora človek opravičiti nad mehko besedo, ki se je utrnila iz svežega, mladega srca, da se mora opravičevati zato, ker te transmisije vse preveč šume [...] in ker je preveč čudno [...] če se v tej dobi drzne govoriti mladenič čisto preprosto, odkrito, mehko, zato ker se je zgubil [...] po poljani sanj pod zvezdami (Kosovel 1964: 426–427).

Tagoreja je predstavil v pismih tudi sestri Karmeli, V. Martelancu, F. Obidovi, M. Samsi, D. Šandi, N. Obereigner, J. Ribičiču in C. Debevču.⁴ Svetovni preskok iz zahodne v vzhodno kulturo ni bil naključen. Po spoznavnih mislih, ki jih vtisne med pesmi Evropa umira, Ljudje brez src in Destrukcije: »Evropa propada [...] Evropa norišnica. Evropa blaznica [...] Evropa laže« (Kosovel 1974: 91–93), pesnik išče izhod oz. rešitev v tradicionalnih vrednotah Vzhoda. Brezizhodno stanje Zahoda sta povzročila kapitalizacija in nacionalizem. Ideologija slednjega se je širila v obliki imperializma tudi v Indijo, tedaj britansko kolonijo. V letih 1914–1918 in povojnem obdobju je raslo občutje strahu in negotovosti, problematiko nacionalizma pa pesnik načrtno metaforizira s poimenovanjem *črnosrajčniki* v pesmi Ob orjaškem kolesu. Pismo Karmeli (20. decembra 1924) kaže na pesnikovo željo po razumevanju modrosti zase in, navezujoč se na naslov prej omenjenega poglavja V. Satir, posledično propadajoči Zahod: »Iščem smisla povsod, v vsakem koraku, v vsaki misli, v vsaki besedi, ki izraža moje življenje, v vsakem utripu srca, v vsakem dihu. Spet hočem razumeti onega Tagoreja, ki je poln preproste veličine, ki je otrok in človek.« (Kosovel 1977: 509.)

Kosovel lokalno – družina kot narod (immanentno)

S tezami V. Satir sovпада študija Erica J. Hobsbawna, avtorja knjige *Nacije in nacionalizem po letu 1780*, ki pravi, da nacionalizem pomeni »predvsem načelo, po katerem se morata politična in nacionalna enota ujemati« in da slednjega nima le za »primarno ali nespremenljivo družbeno entiteto. Nacija sodi zgolj v posebno družbeno entiteto. [...] Držav in nacionalizmov ne ustvarjajo nacije, temveč prav narobe« (Hobsbawn 2007: 17–18).

3 Termin *človečanstvo* je uporabljen namenoma v različko termina človeštvo, saj je pri prvem bolj zaznati sočutnost in ljubezen do vseh živih bitij kot pri drugem, bolj opredeljujočem za evolucijsko genealogijo.

4 Natančno korespondenco najdemo v delu Tatjane Rojic *Mon cher ami – DRAGI SREČKO ... Neobjavljena pisma Srečku Kosovelu* (2007: 105, 177, 224, 292) in Kosovelovem *Zbranem delu 3* (1977: 320, 333, 351, 382, 402, 460, 504, 509, 554, 557–559, 561–562, 573).

Največ Kosovelovih pesmi z domovinskim čustvovanjem, nostalgijo, melanholijo in otožnostjo najdemo v že prej omenjeni »baržunasti liriki« (npr: Pesem, Premišljevanja, Kraška cesta, Z otožnostjo strmim, Razpoloženje, Vse, kar sem sanjal, Vas za bori, Pot ob Soči idr.).⁵ Kosovelu so se misli o domu in družini največkrat stekale na rodni Kras in Primorsko, ki sta bili (molčeči) priči strahotnim vojnim grozotam, storjenim med prvo svetovno vojno (soška fronta) in takoj po njej (hitra in agresivna okupacija primorskega ozemlja):

Šlo je za izjemno tragičen položaj [...]. Ta usoda naroda je kasneje postala ena izmed osrednjih tem Kosovelovih tesnobnih vprašanj [...]. Scenarij: zemlja, posejana s trupli, ozračje, ki se pripravlja na preobrat [...]. Lepim obljubam [...] je sledila tesnoba zaradi deportiranja intelektualcev [...] v druga ujetništva (Pahor 2008: 18–21).

Še močnejši čustveni pretres pa Kosovel doživi ob požigu Narodnega doma v Trstu, saj mu je bil Trst kot drugi dom,⁶ zdaj pa je postajal mesto »skvadrstov«. Opis gorečega doma in bolečine opiše v pesmih: Ekstaza smrti, Ej, hej! in Blizu polnoči ter v pismu Nadi Obereinger. Nacionalizem je temeljito razkrajal tržaško in primorsko ozemlje, kakor pojasni Dušan Pirjevec v knjigi *Vprašanje o poeziji, vprašanje naroda*:

Vprašanje naroda ni isto kot narodno ali nacionalno vprašanje, kar pomeni, da ne gre za narode, ki so nacionalno zatirani in se borijo za svojo popolno uveljavitev in vsestransko dopolnjenje svoje nacionalitete [...]. Vprašanje, ki si ga narod sam zastavlja samemu sebi o samem sebi, je vprašanje [...], ki izvira iz vprašljivosti in problematičnosti [...] ideje ali načela naroda [...]. V zvezi s tem opozorimo npr. na drobno knjižico, ki jo je pod naslovom *Nacionalizem* izdal leta 1918 znani in Slovencem prav posebej dragi indijski pesnik in filozof Rabindranath Tagore. V tej knjižici je med drugim zapisano: »Ideja naroda je eno najbolj učinkovitih sredstev za omamljanje, kar jih je človek izumil. Pod učinkom njegovih hlapov lahko neko ljudstvo izvaja sistematični program najbolj grobe sebičnosti, ne da bi se vsaj malo zavedelo svoje moralne pokvarjenosti in postane celo nevarno razdraženo, če ga na to opozorimo.« (Pirjevec 1978: 88.)

Kosovel individualno – družina kot 'varen pristan'

Kosovelova sestra Anica je svojega brata Srečka (26. julija 1966) opisala z naslednjimi besedami: »Srečko je bil z vsemi prisrčen. Pustimo za trenutek ob strani pesnika; kot človek je z vsakim rad navezal pogovor. Tako s težakom kakor revežem je hitro našel pravo valovno dolžino.« (Pahor 2008: 74.) Kljub občutju nemoči zoper represijo nad lastnim narodom, kateremu sta sledili tesnoba in nihilomelanholija, se je vračal k vitalizmu. Zatekal se je v iskanje boga in smisla življenja, kar je izražal preko ekspresionističnih⁷ in konstruktivističnih pesmi, saj je tam zaslutil presežek. Iskanje presežka ali resnice ga je pehalo iz imanence v transcendenco, v obračanje vase, končal pa je v t. i. »transcendentni imanenci.«

Kot bi se zavedal, kar pravi E. Lukas, da »družina ni ohlapna skupina nekih med seboj sorodstveno povezanih ljudi različne starosti, ampak čisto poseben, specifično socialni sestav, ki je [...]

5 Kosovel 1964: 9, 13, 17–18, 51, 114, 136, 215.

6 »Srečko [se je] počutil v Trstu kot doma že od mladih let« (Pahor 2008: 41).

7 Zdravec meni, da se je »na bazi ekspresionizma [o.p. EM: rodil] religiozni misticizem« (Zdravec 1986: 140).

nenadomestljiv« (Lukas 1993: 21), je Kosovel od otroštva razvijal tesne družinske odnose. Z očetom Antonom, ki je bil med drugim učitelj in direktor knjižnice, je imel sočuten odnos. To čustvo se je še povečevalo pri materi Katarini, neprecenljivo zaupanje pa je zgradil s sestro Karmelo, kasneje priznana pianistko. Problematičen odnos je imel le z bratom Stanom, saj je bil »redkobeseden in robatega značaja, popolno nasprotje Srečka, ki je imel samega sebe za človeka potepuškega duha« (Pahor 2008: 33). Kosovel je izhajal iz raznolike, a intelektualne družine, zato njegov nedoumljivi talent pesnjenja in senzualizma ne preseneča.

Mati je imela posebno mesto v njegovem življenju tako v figuri rodnice kot tudi naravi, zemlji, kozmosu, kar je najizraziteje opaziti v pesmih: Mati, poljubljam tvoj kruh in Mati. V sklopu troedinosti bit – mati – trpljenje so izkazane želje po samopresežnosti človeškega bivanja, ljubljenosti in varnosti, ki naj bi jo v skladu s Franklovo definicijo nudila družina.

Zaključek: troednost v objemu družine

Družina kot večplastna celica je na enega največjih slovenskih pesnikov vplivala globalno (subjekt v pogledu na svet kot eno družino, človeštvo), lokalno (subjekt v pogledu ožjega bivanjskega prostora) in individualno (subjekt v odnosu z bližnjimi). Preko pesmi se je odzival na politične mahinacije, želel si je svetovno umiritev, saj mehanizacija prostora in ideologija narodov povzročata lokalne destrukcije ter individualno razkrojenost, posledično pa propad evropskega človeka. Odprto vprašanje nacionalnosti še vedno ni razrešeno, prav tako pa je vredno opozoriti, da je današnja družina, tudi zaradi netransformiranih problematik v svetu, zašla v psihološke probleme entitete.

Literatura

- ERZETIČ, Manca, 2010: *Neevropski vplivi na poezijo Srečka Kosovela (Vpliv Rabindranatha Tagoreja na poezijo Srečka Kosovela)*. Diplomsko delo. Nova Gorica: UNG.
- HOBBSAWN, Eric John, 2007: *Nacije in nacionalizem po letu 1970*. Ljubljana: Založba *cf.
- KOSOVEL, Srečko, 1964: *Zbrano delo 1*. Ljubljana: DZS.
- KOSOVEL, Srečko, 1974: *Zbrano delo 2*. Ljubljana: DZS.
- KOSOVEL, Srečko, 1977: *Zbrano delo 3*. Ljubljana: DZS.
- LUKAS, Elisabeth, 1993: *Družina in smisel*. Celje: Mohorjeva družba.
- PAHOR, Boris, 2008: *Srečko Kosovel: pričevalec zaznamovanega stoletja*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- PIRJEVEC, Dušan, 1978: *Vprašanje o poeziji, vprašanje o narodu*. Maribor: Obzorja.
- ROJC, Tatjana, 2007: *Mon cher ami – DRAGI SREČKO ... Neobjavljena pisma Srečku Kosovelu*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba.
- SATIR, Virginia, 1995: *Družina za naš čas*. Ljubljana: CZ.
- TAGORE, Rabindranath, 1990: *Nacionalizam*. Beograd: Kosmos.
- ZADRAVEC, Franc, 1986: *Srečko Kosovel (1904–1926)*. Koper, Trst: Lipa in Založništvo tržaškega tiska.